

הספריות השבדיות

משנת 1000 עד 1527 חיתה שבדיה תחת כנפי הכנסייה הקתולית. בתקופה זאת היו כל הספריות הידועות מצויות במנזרים, והחשובה שבהן, היא ספריית בוואסטנה, מנזר־האם של מסדר הבריגיטינים. בשנת 1477 נוסדה האוניברסיטה של אופסאלה, ולמרות העובדה שהדפוס הובא לשבדיה ב־1483, — אין לדבר על ספרות שבדית מודפסת לפני שנת 1520, בה הוצאו לאור חוברות תעמולה לותרא־ניות ודברי מוסר.

הברית החדשה פורסמה בשבדית ב־1526 ובשנת 1—1540 יצא לאור התנ"ך במלואו. הלותראניות, שנהיתה ב־1526 לדת המדינה ולדת היחידה המותרת, היתה זמן רב חשובה, זילזלה באוניברסיטה ולא עשתה דבר לקידום הספריות. אולם המלך גוסטב II אדולף (1611—1632), שחידש את פני האוניברסיטה באופסאלה, צייד אותה אף בספרייה טובה. משום כך נתן לאוניברסיטה, בשנת 1620, את שרידי הספריות של מנזרי ואדסטנה, סטוקהולם וסיגטונה. יתר על כן, הוא ציוה להעביר לשבדיה את כל הספריות החשובות שנמצאו במנזרים, במכללות ובמדרשות הישועיים, וכן במבצרים אשר בשטחי הכיבוש בליפלנד, פולין וגרמניה. הספרים חולקו בין האוניברסיטה ובתי הספר הגבוהים בבירות הדיוקניות¹. איסוף שיטתי זה של השלל נמשך גם אחרי מות המלך, בימי המלחמות השבדיות בגרמניה (עד 1648), בדנמרק ובפולין (57—1655). המלכה המשכיילה כריסטינה הועידה לעצמה חלק משלל הספרים וכן עשו כמה משרי הצבא והנציבים המלומדים. בדרך זו הגיעו לשבדיה, ונשתמרו עד היום, מרבית אוצרותיהן של הספריות הנהדרות של ריגה, פוזן, בראונסברג, ניקולסבורג, וירצבורג, מגנצה, אולמיץ, ספריית רוזנברג בפראג, הספרייה המלכותית בווארשה, ואחרות. נוסדו אוניברסיטאות חדשות באבו (פינלנד), בדורפאט ובלונד (1688), ובכולן החלו מתפתחות ספריות חשובות. ספרייה לאומית נוסדה בסטוקהולם הברירה, וב־1661 יצא חוק המחייב כל בית דפוס להמציא לספרייה המלכותית טופס אחד מכל חיבור שהודפס בו.

ספריית האוניברסיטה באופסאלה גם היא מקבלת לפי החוק, מאז 1707, טופס אחד מכל פרסום שבדי. מלבד זאת גדל אוסף הספרים של האוניברסיטה על־ידי מתנות, צוואות ורכישות, — ובשנים האחרונות אף על ידי הסדרי חליפין מקיפים עם אוניברסיטאות ומוסדות מדע ברחבי תבל. בית אוצר הספרים של מכללת אופסאלה מקיים כ־4000 הסכמי־חליפים מסוג זה, וזהו כנראה מספר־שיא לגבי כל ספריות העולם. ספרייה זו היא הגדולה ביותר בשבדיה וברשותה למעלה ממיליון כרך, חצי מיליון מחקרים מדעיים, יותר מ־20 אלף כתבי־יד—פרט לקונטרסים, תוים,

¹ המחוז או החבל הכפוף למרותו או לאפיטרופותו של הגמון או ארכי־הגמון.

תמונות, דיוקנים ותחריטים לאין ספור. מדפי ספריה תופסים למעלה מ־36.000 מטרים וגידולה השנתי כ־700 מטר; מספר העובדים בה עולה למהא. הספריה שוכנת בבנין מהודר מאז 1841, אך הבנין הורחב וחודש כמה פעמים. באולטונה שבקרבת אופסאלה נמצא המכון האוניברסיטאי לחקלאות ובו ספריה מקצועית גדולה, העשירה גם בספרים במקצועות קרובים.

ספריה האוניברסיטה בלונד, שנוסדה ב־1671, היא ספריה מדעית־כללית, המכילה, עתה, כ־825.000 כרך וכ־12.000 כתיבי יד. בעשרות השנים האחרונות זו גדלה יותר מכל ספריה שבדית זולתה. בשנתיים האחרונות נוספו בה 1.670 מטר מדפים ואילו הספריה המלכותית הוסיפה רק 670 מטר.

הספריה המלכותית בסטוקהולם, שבראשה עומד „ספרן ממלכתי“, מכילה כעת 600.000 כרך, המשתרעים על 23.000 מטר מדפים. גידולה השנתי אינו עולה על 350 מטר, ומספר עובדיה מגיע ל־60 איש. מטרתה לכנס את כל הפרסומים השבדיים, אולם פרט לזאת אין היא אוניברסלית כשתי הספריות האוניברסיטאיות. זוהי ספריה הומאניסטית בעיקרה, ומשלימה אותה שורה של ספריות מדעיות הקשורות ברובן בבתי ספר מקצועיים של האוניברסיטה בבירה: ביה״ס לרפואה, ביה״ס הגבוה לטכנולוגיה, ביה״ס האוניברסיטאי לרפואת שיניים, האקדמיה המלכותית למדעים, ספריית נובל של האקדמיה השבדית, הכוללת ספרות יפה בלשונות זרות ואוסף עשיר בתולדות הספרות. כן יש להזכיר את ספריית הפרלמנט (כלכלה מדינית וכו׳), ועוד שאר ספריות מכובדות.

הספריה המדעית, הרביעית בגדלה, היא הספריה העירונית של גוטבורג. גם היא אינה ספריה אוניברסלית. בשנת 1949 מנתה הספריה 550.000 ספר, שתפסו 18.000 מטר מדפים. מלבדה יש לציין בגוטבורג את הספריה של בית־הספר־הגבוה לטכנולוגיה, „צ׳אלמרס“. לפי החוק מקבלת כל אחת מארבע ספריות המדע הכלליות טופס אחד מכל הפרסומים הנדפסים בשבדיה, אולם גוטבורג נכללה בחוק זה רק בשנת 1921.

*

ספריות חפשיות וציבוריות החלו להיווסד בשבדיה בשנת 1842 עם החקק חוק לימוד־החובה ברמת בית ספר יסודי. על הספריה המחוזית הוטל או לשמש השלמה לביה״ס היסודי של המחוז. בשנות 1860 נוסדו בבתי חרושת ספריות רבות, חלקן על ידי בעלי בתי החרושת ובחלקן על ידי אגודות הפועלים. עם התפשטותו של מסדר אבירי־המקדש (הטמפלרים), בשבדיה, ייסד הלה בכל ישובי המדינה ספריות השאלה קטנות למען חבריו, וכמוהו נהגו יתר הארגונים לתיקון המידות. כן קמו אגודות לחינוך עממי שיסדו ספריות ובצדן חוגים ללימוד ולהשכלה. בין אלו ראויה לציון מיוחד האגודה הפועלית החינוכית (ABF), שהוקמה ב־1912, וכן „אגודת הנוער החקלאי“ (JUF), שנוסדה גם היא ב־1912. „האגודה השבדית הכפרית להשכלה“ (SLS), שנוסדה ב־1930. במשך הזמן נוסדו ספריות עירוניות, הן ליד העיריות והן ליד המועצות הכפריות. ב־1905 אישר הרייקסדאג, לראשונה, הקצבה לתמיכה בספריות הללו, וסכום זה הוגדל מדי שנה. בשנת 1912 מינתה הממשלה שני מפקחים לספריות, ועתה ישנם שלושה מפקחים. אלה הקימו, בשנת 1926, בית ספר גבוה לספרנות להשתלמותם של ספרנים עירוניים וכפריים.

הספרייה העירונית הגדולה ביותר נמצאת בסטוקהולם, שהכילה בשנת 1949 כ־725.000 כרך, כלומר כרך אחד לכל תושב. ספרייה זו השאילה במשך אותה שנה 2.628.000 כרך — כמספר הכתרים השבדיים בתקציב העיריה. באותה שנה.

העיר השנייה בגדלה בשבדיה היא גוטבורג, ובה 350.000 נפש. יש בה אמנם ספרייה עירונית משלה — „ספריית דיקוון” — אולם זו אינה חשובה ביותר ואין להחליפה בספרייה המדעית המכונה „הספרייה העירונית”. העיר מלמו, על 190.000 תושביה, יש בה אולי הספרייה המודרנית ביותר שבשבדיה, ובה כ־300.000 ספר. מבין יתר הספריות העירוניות שבמדינה ראוי לציין את הספריות בנורקפינג, אורברו ואוסטרונד (זו האחרונה נוסדה ב־1816, כספרייה מחוזית).

ב־1930 הוצא „צו הספריות” שבתקפו הוקמו עוד באותה שנה „ספריות מרכזיות” בשני פלכים. עתה קיימות „ספריות-פלך מרכזיות” בעשרים ושנים, מתוך עשרים וארבעת הפלכים שבמדינה זו. בדרך כלל פועלת הספרייה העירונית הגדולה שבפלך כ„ספרייה מרכזית”, אולם במקומות אחדים הוטל תפקיד זה על ספריות כנסיתיות הקיימות עוד מימי הבינים. ספריות כנסיתיות כאלו, המשמשות את המדינה, נמצאות בלינקופינג (כ־250.000 כרך) ובסקארה (כ־100.000 כרך) ולפי התכנית עומדים להקים כדוגמתן גם בואסטרס ובואקסיו. כל הספריות הללו הן רכוש המדינה.

הספריות המרכזיות משגרות ספריות נודדות לחוגי עיון, איגודים מקצועיים ושאר ארגונים, לבתי ספר כפריים, לישובים מרוחקים ומבודדים, מושבי זקנים, בתי חרושת וכירוב; במיוחד נהנות משיטה זו הספריות הציבוריות הקטנות שבמחוזות הספר. הן מציאות ספרים בהשאלה גם ליחידים המעוניינים במחקר, וזאת במישרין או באמצעות ספרן.

מלבד ספריות-פלכיות מרכזיות אלו קיימת גם ספרייה מרכזית לצבא. הממציאה ספריות נודדות לספריות הצבאיות. מאז מלחמת העולם השנייה יש לכל יחידה צבאית בשבדיה ספרייה טובה משלה. אותה שיטה נהוגה גם לגבי בתי חולים ובתי החלמה לגועי שחפת. הספריות המרכזיות מפקחות על הנהלת הספריות הקטנות יותר. ומדריכות אותן בעצה ובמעשה בכל העניינים הכלכליים והטכניים הנוגעים לספרנות.

המפקחים הממשלתיים מזמינים מדי שנה את ספרני הספריות המרכזיות לשלושה ימי עיון, המוקדשים לבירור שאלות שונות הקשורות בארגון הספריות, בפרסומת, סטטיסטיקה, קטלוגים ותקנות ומינהל ספרני. באותה פגישה נקבע גם מבחר הספרים שנתפרסמו בשבדיה, בשנה החולפת, והראוי להרכש על ידי הספריות הקטנות.

בחמישה פלכים נוהגת הספרייה המרכזית לשגר קרונות ספרים להשאלה. גם כמה מהספריות העירוניות משתמשות בספריות ממונעות אלו, להשאלה. לספרייות העירוניות הגדולות יותר, יש מערכת יעילה של סניפים נכבדים. במרביתן של הספריות העירוניות קיימות מחלקות מיוחדות לילדים ולנוער ובהן חדרי קריאה נעימים המרוהטים בטוב טעם; כאן עושות הספרניות שעות קבועות לספור ספורים לילדים. חלק מן הספריות העירוניות משאילות גם תמונות, תוי מוסיקה, סרטים ותקליטים, ויש להן חדרים לשימוש במכשירים הללו.

כמעט בכל סוגי בתי הספר קיימות ספריות, עם מחלקות מיוחדות לכיתות הנמוכות; כן הדבר גם בבתי החולים שספריותיהם מתנהלות בדרך כלל על ידי הספרייה העירונית המקומית. המדינה תומכת בכל הספריות הציבוריות הללו ומכסה עד כדי 50% מתקציבן.

מספרן של הספריות הציבוריות מכל הסוגים, בבתי הספר, בתי החולים וביחידות הצבא וכו', מגיע קרוב ל-8.000.

ליקוי ארגוני במערכת הספריות השבדיות הוא כי לבד מהספרייה העירונית קיימות במקומות רבים ספריות קטנות שונות של חוגי-עיון הנמצאות לפעמים בסמיכות מקום ולפעמים אף באותו בנין והשייכות לארגונים שונים. בהצעה לחוק-הספריות-החדש, שהוגשה על ידי ועדה מלכותית בשנת 1948, ועדיין לא אושרה על ידי הרייכסדאג, נאמר, כי ספריות מסוג זה תישלל מהן בהדרגה ההקצבה הממשלתית, כדי לאלצן להצטרף לספריות העירוניות. בד בבד עם צעד זה תוגדל באופן ניכר ההקצבה לספריות העירוניות. כן הציעה הוועדה לחייב את כל בתי הספר בהקמת ספרייה משלהם.

אשר לשיטות ההשאלה הרי מרבית הספריות הציבוריות בשבדיה נוהגות לפי שיטת ניוארק (Newark) או שיטת בראון, ובכולן קיימת גישה חפשית לספרים. שיטת המיון העשרונית של דיואי נהוגה רק בחלק מהספריות המדעיות המיוחדות, בעיקר הטכנולוגיות והרפואיות. אולם הספריות המדעיות הכלליות משתמשות בשיטה משלהן. כל הספריות הציבוריות נוהגות בשיטת מיון משותפת, המיוחדת לשבדיה, שיטה המושתתת לא על מספרים כי אם על אותיות.

בשנת התקציב 51—1950 הוציאה ממשלת שבדיה 800.000 כתרם שבדיים בקירוב (130.000 דולר, לערך) על הספרייה המלכותית, מהם 150.000 כתרם לרכי- שות חדשות ולרכיכות. שתי הספריות האוניברסיטאיות נתמכות בעיקר על ידי קרנות הקיימות זה מכבר. שתי הספריות בלינקופינג וסקארה עלו למדינה באותה שנה 109.000 כתרם שבדיים. הקצבת המדינה למערכת הספריות הציבוריות בבתיה"ס, בתי החולים, יחידות הצבא ועובדי הצי הגיעה ל-35 מיליון כתרם שבדיים (6 מיליון דולר לערך, דולר לגולגולת, בקירוב). מסכום זה מקבלת כל ספרייה מרכזית 25.000 כ"ש והספריות הכפריות הקטנות ביותר — 50 כ"ש כל אחת. הוצאות המשכורת בספרייה העירונית של מלמו עלו בשנת 1951 ל-50.000 כ"ש.

*

בספרייה האוניברסיטאית באופסאלה, וכן בספריות הקתדרלות העתיקות, ישנם לא מעט דפוסים עבריים עתיקים ונדירים, ובאופסאלה גם כמה כתבי יד.² בכל הספריות הגדולות בשבדיה נמצאים ספרים במדעי היהדות בכל לשונות אירופה. שני האספים הגדולים ביותר במדעי היהדות נמצאים בידי הקהילה היהודית בסטוקהולם ובידי כותב הטורים הללו. ספרית הקהילה היהודית מכילה את ספרי- תיהם של הרבנים הראשיים לשעבר, ל. לויון, ג. קליין ומרקוס אהרנפרייז. לזה

2. K. V. Zettersteen: Verzeichnis der Hebräischen und Aramäischen Wandschriften der Kgl. Universitätsbibliothek zu Uppale. Lund 1900. 8:0.

האחרון היה אוסף מצויין של כתבי עת עבריים וספרות יפה בעברית. ספרייתו של כותב הטורים האלה מכילה 2.800 כרך, ולמעלה מ־1.500 חוברות במדעי היהדות, בלשונות הסקנדינביות וכן בלשונות אחרות (בראשונות בעיקר כתבי־עת וקונטרסים). רובם של הספרים — ספרות יפה ונושאים יהודיים, דנים בהיסטוריה, ביוגרפיה, מסעות, אנטישמיות ודרכי ההתגוננות מפניה.

(עברית: ת. פרגר)